

**melnā
saulespuķe**

DAINA AVOTIŅA

**melnā
saulespuķe**

821.174-31

Av 725

Natālijas Kugajevskas vāka dizains

Vāka noformējumā izmantoti attēli no
logoboom/depositphotos.com,
bolina/depositphotos.com

Grāmata sagatavota pēc 2011. gada izdevuma.

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana
vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums.
Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

© Daina Avotiņa, 2011

© Literārā apdare, izdevums, mākslinieciskais noformējums,

Apgāds Zvaigzne ABC, 2024

ISBN 978-9934-32-136-8

PIRMĀ DAĻA

Atlauztais zars

Dārzs ir gana liels un krāšņs teju vai neapvaldāmajā audzēlīgajā dzīvotgribā. Tas noklāj prāvu platību zemes un ar koku galotnēm, šķiet, gribētu aizsniegties līdz pazemu slīdošam, baltam mākonim un ietīties kā līgavas plīvurā. No katras zemes spraudziņas, no katra vissīkākā pumpura spraucas ārā dzīvība un pieprasa tiesības uz dzīvošanu.

Dāsnā kupluma un košā zaļuma dēļ dārzs ar acīm gandrīz nav aptverams.

Acīm tas nemaz nav jādara. Marga tāpat bez jebkādas skatīšanās zina katru koku, katru krūmu. Zina, kurš ir jau vecs, mūžu nodzīvojis un gatavojas nokalst un kurš sāk ar pilnu sparpu uzplaukt, kura puķe jau beigusi ziedēt un kura tikko ver vaļā pumpurus. Marga jūtas šajā dārzā ieaugusi.

Nu, gluži tik plašs kā dzimtenē, mācītājmājā, kurā viņa, šķiet, pirms mūžības pirmoreiz iegāja un iegājusi nedomāja tur pavadīt visu mūžu, gribēja tikai paciemoties īsu laiku, bet sanāca citādi, neiedomājami citādi...

nujā, tik plašs šis dārzs tomēr nav, var sacīt – liels dārzs ar vecām un jaunām ābelēm, ar ogu krūmiem un zemiem, kupliem ķiršiem.

Un, protams, ar ziedošām puķēm.

Un ar dziedošiem putniem.

Un ar apaļu pundurezeriņu dārza stūrī.

To gan par ezeriņu nevarētu saukt, tāpēc ka tas nav dabas radīts, bet ir cilvēka roku izrakts un izmūrēts ar akmeņiem, un ūdeni iepilda no krāna, jo no zemes avota tas saturu nevar šeit dabūt. Avotu te nav.

Tas nav ne ezeriņš, ne diķis, tā ir liela, apaļa vanna.

Šo mākslīgo diķīti ir ierīkojis nelaiķis vīrs, jo tāds viņiem bija dzimtenē, tur palikušajā dārzā, un viņa bieži skuma.

Vīrs allaž gribēja viņai sagādāt prieku. “Kaut vai mākslīgu prieku.” Viņa sērīgi pasmaida, uz mazo ūdens tilpni paraudzījusies. “Un tas viņam arī izdevās.”

Diķīti neaug neviena ūdensroze, pat ne ūdenszāle. Pie tā ir nolikts balti krāsots sols, uz kura viņi abi ir vasaras vakaros sēdējuši un runājuši par to, kas bijis un kas vēl varētu būt. Vairāk gan runājuši par to, kas bijis, apzinādamies, ka vairs nekā daudz nebūs.

Visapkārt rūpīgi sakoptajai dārza valstībai ir glīta, koši zaļi krāsota, gana augsta sēta, kas iekšpusē apstādīta ar biezi saaugušām dzeltenām dzeloņplūmēm, lai aizkavētu nevēlamu viesu iekļūšanu zaļajā, no lielās pasaules atšķirīgajā pasaulītē, kas garus gadus ir piederējusi gluži vai viņai vienai.

Protams, tā ir priecējusi arī citus, bet viņai bez šī dārza te būtu bijis divkārt grūtāk dzīvot. Viņa laikam būtu nokaltusi.

Dārzā viņa ir nākusi izraudāt sāpes, dārzā staigājusi smaidīdama, ja sirdī ielijis rets prieks. Dārzam stāstījusi ilgas pēc mājām.

Te viņa ir jutusies gandrīz kā mājās.

Ak vai, tas gan nav tiesa – viņa joprojām vai ik uz soļa ir atcerējusies tās tālās mājas un tagadējo dzīvošanu salīdzina ar tām, kaut labi apzinās, ka šeit nekas nav un nevar būt gluži kā tur. Šeit ir cita zeme, citi ļaudis, citi paradumi un ieradumi. Viņa ar visu to, gadiem steidzot, ir saradusi. Un tomēr viņa allaž ir meklējusi kaut sīku nieku, kas atgādinātu, kas ļautu domāt un cerēt vēl vienu reizi nokļūt – mājās!

Visvairāk zaudētajam līdzīgs licies dārzs. Tajā ir teju vai viss, kas viņai kopš bērnības bijis un joprojām ir mīļš un tīkams, pat putnu dziesmas ir līdzīgas turienes putnu dziesmām, tikai cilvēku valoda te cita, tā neglāsta ausis kā mīļās mātes balss. Bet viņa lieliski saprot šo valodu.

Te aug vecas, dīvainos vijumos sazarojušās, pirms daudziem gadiem cita cilvēka roku stādītas un jaunas, viņas pašas rūpīgi sagatavotā zemē liktas ābeles, tām pa vidu izkopti kupli upeņu un jāņogu krūmi un ķirši, kuri atgādina baltus, zemu nolaidušos mākoņus vai gaisā paceltas sārtena sniega kupenas. Nevienš mākonis tik zemu nenolaižas.

Un sārts sniegs?

Vai tāds var būt?

Var gan, ja to apspīd sārta rīta vai vakara saule. Tad sniegs ziemā ir jauki sārts kā vasarā ūdens diķītī, kad vakara saulē noslēpumaini lāsmo.

Pasaulē un dzīvē visam ir dažādas krāsas, un viss var būt un notikt, gandrīz nekas nav neiespējams, tikai tas

diemžēl ir likteņa, nevis cilvēka ziņā. Nu nē, liktenis nav visvarens, arī cilvēks spēj daudz, ja vien ir garā stiprs un neatlaidīgs.

Par sevi Marga to nevar teikt. Viņa nav savu dzīvi pati veidojusi: viņa ir gājusi to ceļu, pa kuru viņu veduši apstākļi un lielāko mūža daļu – viņas vīrs, kura vairs viņai nav. Kur ir šis ceļš, kas vēl nav beidzies? To viņa nezina, un neziņa biedē. No pārāk daudz kā bijis jāšķiras, pārāk daudz jāzaudē un pārāk maz atlicis, ko ar prieku gaidīt. Īstenībā laikiem nekas nav atlicis.

Viņa tā dīki sēdēja ar ceriņiem apstādītā un vītenaugiem apaugušā paprāvā lapenē tuvu pie baltsārtajām ķiršu kupenām un patālu no zaļi nokrāsotās, lielās dzīvojamās ēkas, pa kuras vaļējiem logiem šurp atplūda valodu skaņas. Tur viņas meita ar kādu sarunājās. Par ko tur runāja, to gan viņa nesadzirdēja, bet tas viņu arī pārlietu neinteresēja. Viņas prātu pašlaik aizņēma tikai dārzs un dzīve, kas jau teju vai pagājusi, tomēr tās beigas vēl nav zināmas.

Ceriņu pumpuri arī piebrieduši kā maziņi, ap zariem salipuši vēl negatavi riekstiņi. Kuru katru dienu tie pārsprāgs, no tiem izlēks mēļas ziedu zvaigznītes. Tad pāri visam dārzam velsies bangojoši, putojoši smaržu vilņi un to skurbā dvesma lidos pāri žogam, ārā uz ielas, iekšā pa logiem, pludos pa visu lielo māju un iemanīsies iekļūt ij pie tuvējiem kaimiņiem, kuriem tik liela dārza nav un ceriņu nemaz nav.

Mācītājmāja ir veca, Dievs vien zina, pirms cik gadiem te būvēta, un mācītājmājas dārzs arī ir vecs un liels, turpretim kaimiņu māja neliela un jauna, un viņu dārziņš arī neliels un jauns, jo viņi te ir apmetušies nesen.

Ieradušies no citurienes vēlāk nekā viņa ar vīru un sākuši dzīvi tukšā vietā, kas ar katru dienu top jaukāka.

Tā jau tas ir, ka putni ik pavasari sakopj veco vai būvē jaunu ligzdu un cilvēks tāpat – ja viņam vienā vietā mājas izput, viņš tās poš citur. Gan putnam, gan cilvēkam dzīvošanai vajag ligzdu.

Viņa zina – kad izklidīs ceriņu reibinošie mākuļi, vēl skurbinošāk sāks it visu apskaut baltie jasmīni. Dažs garāmgājējs pat apstāsies, lai pievilktu pilnas krūtis ar burvestīgo smaržu, kuru ieelpojot šķiet, ka visa pasaule ir balta un smaržīga, ka nav ne asiņainu karu, ne citu bēdu, kuras var nolauzt cilvēku, kā vētra nolauž koku, vai arī izraut ar visām saknēm un aiznest nezin kur svešatnē.

Viņas skatiens apstājās pie atlauzta ķirša zara, un viņa notrīsēja. Sirds, kura bija apdzijušu un neapdzijušu sājpu pilna, sarāvās, kā vēl vienu belzienu dabūjusi, un iesāpējās pa īstam. Skaudri iesāpējās. It kā kāds iedurtu smailu, garu adatu. Dzeļošais dūriens radās no spēji uz mākušās domas, ka nule viņa ir atlauzts, nokalšanai nolemts ķirša zars. Tas drīz, vieglam vējam uzpūšot, nolūzīs, nokritīs un satrunēs te, svešā zemē. Atlauzta zaram nekādas vērtības nav, un tomēr... Svešā zemē...

Viņa šorīt bija nākusi atvadīties no dārza, kas devis viņai spēku dzīvot mūža lielāko te pavadīto daļu. Bija jau tās atvadas pateikusi un gribējusi celties un iet, jo ilgāka kavēšanās šķiršanos darītu vēl sāpīgāku.

Šobrīd viņa aizkavēja atlauztais zars, kas radīja žēlumu pret sevi un mūžu, kurā neko nav vairs iespējams mainīt.

Viņa sērīgi pasmaidīja – vai tad viņa nupat vēl nebija domājusi, ka dzīvē viss iespējams?

Iespējams gan, tikai nākotnē, ne pagājībā, bet cik gan liela viņai vairs var tā nākotne būt? Vai vispār būs? Viņa jau bija piecēlusies, lai ietu, bet tad no jauna apsēdās lapenē un nopūtusies pievēra acis.

Itin kā iesnaudās. Itin kā redzēja sapni, pilnu balta prieka un melna skaudruma. Apzinājās, ka tas ir ne vien viņas sapnis, bet arī viņas īstenība – tas ir tas, kas jau bijis un ko nav nekādi iespējams mainīt.

Un izsapņoja garo sapni dažās stundās, varbūt pat minūtēs. Protams, viņa ir bijusi tajā sapņa daļā, kas viņu atvedis uz šejieni, taču ap viņu allaž bijuši arī viņai tuvie un mīļie cilvēki. Gan blakus, gan neaizsniedzami tālu.

Viņas grumbainajā, pelēcīgajā vaigā pa brīdim uzplaiksnīja laimīgs smaids, pa brīdim kādā krunciņā ierīvēja asara, kuru viņa nepūlējās noslaucīt.

“Eglienā”

Tur, tūkstošiem kilometru tālajā Vidzemes sētā aiz milzīgā, daudzu jūdžu dziļā okeāna un aiz daudzām svešām valstīm tagad teju vai neiedomājami senos laikos ne bagāta, tomēr gana pārtikuša zemnieka Dāvja Egliena satīcīgajā un strādīgajā ģimenē reiz auga trīs bērni – divas meitas un dēls.

Mirdza, Marga un Atis. Auga nelutināti, taču milēti.

Lutināšanai vecākiem nebija laika, bet patiesai mīlestībai daudz laika nevajag. Sastrādātas, raupjas rokas glāstam vai mīļam skatienam, mīļam vārdam pietiek ar

īsu mirkli, bet tas mirklis nepagaist, tas paliek saņēmēja sirdī un tur aug kā ražīgs mīlestības koks, lai pēcāk augļus dotu citam un saņēmējs atkal citam, un tā bezgala...

Tā no mīlestības izaug nākotne.

Bērnus zemnieku sētā mīlēja tikpat stipri un raupji, kā šie ļaudis mīlēja zemi. Jūtu izpausmei netērēja daudz vārdu, tās izpaudās viņu attiecībās, darbos un ar darbu, tikai ar darbu sarūpētajā maizes riecienā.

Viņu mājas sauca par “Eglienu”, un viņu uzvārds bija Eglieni.

Marga, jaunākā māsa, bija no vectēva Teņa dzirdējusi, ka sensenis te esot bijis liels, biezum biezs egļu mežs, no kura prāvu gabalu viņas senči nolīduši, un nule bijušo līdumu vietā kuploja druvas un, ziedot vai nopļautai zālei vīstot, smaržoja lekņas pļavas, bet māju apskāva vecs, ražens augļu dārzs, no kura ābolu un bumbieru pietika ne vien bērnu kārajiem zobiem, bet vairāki maisi arī nonāca rudens tirgū, un dažs grozs tika aiznests uz kūti lopiņiem panašķoties.

Sapūšanai dārzā nepalika neviens sīksīks ābolītis.

Nujā, tas lielais egļu mežs nolīsts nebija arī tad, kad viņa tur auga. “Eglienas” robežās ietilpa ziemu un vasaru tumši zaļa eglaine ar palielu meža noru aiz tās.

Margas vecaistēvs bija gribējis likt uzart arī šo noru un smilšainajā zemē iesēt rudzus, bet māte bija lūgusi to nedarīt, tāpēc ka norā ik pavasari notika rubeņu kāzas un pēcāk, jau vasaras sākumā, šķilās rubenēni, irbītes, cīruļi. Tā bija skanīga nora, tur ziedēja kaķpēdiņas kā sārtdzeltens Dieva noklāts tepīkis.

Un vecaistēvs bija uzklausījis meitas lūgumu un atstājis lielo noru putniem un ziedēšanas skaistumam.

“Eglienas” pļavas bija gluži vai pieglaudušās pie neliela, apaļa, bet gana dziļa ezera, dabasmātes radīta, nevis cilvēka rakta, kura īstais nosaukums Margai ir aizmirsis. Laikam tāpēc, ka mājinieku sarunās gandrīz nekad netika lietots. Ļaudis apaļo ezeriņu sauca par Actiņu, un tas patiesi bija līdzīgs lielai, skaidru asaru pilnai, zaļganai acij. Tas ij karstā vasaras dienā nenasila, kā sasilst pat vēju dzenātais no saltas dzelmes izvēlies jūras vilnis. Actiņas ūdens bija un palika salts viskarstākajā bulā, tomēr, tajā ienirstot, augumam nebija salti un ūdenī varēja it labi nomazgāties bez ziepēm. Mati pēc tam viņņoja mīksti un vijīgi un ilgi smaržoja pēc ezera malā augošajām kalmēm, bet ganiņa rīta rasā sasprēgājušās baso kāju pēdas, Actiņas vilnītī pamērcētas, naktī vairs tik skaudri nesmeldza, ļāva izgulēt īso vasaras nakts miegu, lai no rīta atkal bristu dzestraajā rasā.

Gudrais, vecais Tenis zināja teikt, ka ezera dibenu burves laumas izklājušas ar brīnumainiem ziliem māliem, kas dziedinot visas kaites, tāpēc Actiņai piemītot ārstējošais un mundrinošais spēks. Tenis bija pat ienirīis un sadabūjis piciņu zilo mālu un reiz apzieda Margas kājas uztūkušo, sāpošo pēdu, kuru viņa bija uz vecas, sarūsējušas naglas sadūrusi. Brūce drīz beidza pukstēt un pūžņot un sadzija.

Mirušās mātes apmazgāšanai arī nesa ūdeni no ezera, nevis smēla no raktās akas pagalma vidū, kaut arī akas ūdens bija skaidrs un tīrs. Un šķirstā ap aizgājēju salika ezermalas kalnes un mazus kaķpēdiņu pušķišus no tālās, viņai mīļās meža noras.

Tā saposta, nelaiķe izskatījās jauna un skaista, kaut bija iekāpusi jau pusmūžā. Itin kā saldi aizmigusi.

Ikdienas raižu neskarta, viņa bija rāmā mierā sagatavojusies doties pie Zemesmātes.

Marga zina, ka viņu, tajā tālajā ceļā dodoties, neviens mīļām rokām neapmazgās un nesaposīs, kā mājinieki posa viņas māti. Šķirsts arī viņai, protams, būs, bet to neatdos zemei. To sadedzinās modernā krematorijā, kuras uzgaidāmajā telpā viņa šķirstā kopā ar citiem nelaiķiem laiciņu gulēs, gaidot pienākam rindu uz krāsns mutes liesmām.

Neviens pie viņas neraudās, neviens viņu nevāķēs. Pāri paliks pelnu sauja mazā melnā vai pelēkā kastītē, kuru viņa ir meitai lūgusi aizvest uz dzimteni kopā ar viņas vīra mācītāja Artura Ceriņa urnu, ja tas būtu iespējams, un apglabāt Eglienu dzimtas kapos.

Dzimtas kapu lauks ir gana liels, tur divām urniņām vēl vietas pietiktu. Tad arī viņu sargātu lielā, pelēkā akmenī iekaltais krusts, kuru kalušas vecātēva rokas un kurā ierakstīti divi galvenie vārdi – tā līdumu līdēja un viņa sievas vārdi: TENIS EGLIENS UN VIŅA SIEVA LĪZE.

Šīs cerības – gulēt dzimtenes zemē – lolodama, viņa, Marga, arī vīra pelnus vēl nav apbērējusi. Glabājusi urniņu, balti apsegtu, guļamistabā uz plauktiņa un nav glabāšanu uzskatījusi par grēku vai zaimošanu. Apsegtu tālab, lai neduras meitai acīs, jo meita dusmojas. Mirušo vieta esot tur, kur tiem paredzēta, – morgā vai kapsētā, nevis pie dzīvajiem. Marga zina, ka lūgums – pēc krematorijas krāsns aizvest abus uz dzimteni – diezin vai tiks izpildīts.

Meita to ir solījusi izdarīt, bet tur, Latvijā, joprojām valda vara, kas viņus, emigrantus, arī mirušus, pāri robežai nelaidīs. Arī miruši viņi būs nevēlami un viņiem kapa

vietu nepiešķirs, tāpat kā nevienam mājās pārbraucējam nepiešķir dzīvokli. Latvijā mājokļu, redz, ļoti trūkstot. Kālab tā, to viņa nezina.

Zināms, arī kaps ir mājvieta. Ja trūkst dzīvajiem, tad jau droši vien arī mirušajiem.

Ja Airina, viņas vienīgais un mīļotais bērns, kura ir devusi viņai urnu pārvešanas solījumu, tomēr uzskatīs pelnu vadāšanu par niekošanos, kas nevienam nav vajadzīga – ne Airinai, ne mazajām nedzīvo pelnu sauļām, tad būs gluži vienalga, vai tās aprop te vai tur. Zeme visur paliek zeme – vai to izkaisa vējā vai ieber okeānā. Meita to skaļi vārdos nav sacījusi, bet Marga arī bez vārdiem jauš Airinas domas.

Airina ir izcila psihoterapeite un netic pēcnāves dzīvei. Viņasprāt, cilvēks dzīvo, kamēr dzīvo, pēc tam viņa gluži vienkārši vairs nav. Ir tikai pelni vai zemē satrunējuši pīšļi. Patiesi, vai nav vienalga, kur tie atrodas? Tur, tālajā “Eglienā”, gan tā nedomāja.

Tur ticēja, ka aizgājēju dvēseles mīt kaut kur augstu aiz mākoņiem un redz dzīvajo dzīvi, palīdz viņiem grūtā brīdī vai soda tos, ja viņi nedzīvo cienīgu dzīvi. Un tāpēc tur pret aizgājējiem izturējās ar patiesu, neliekuļotu godbijību un pazemību, lai nezaudētu veļu labvēlību.

Bet Airina, redz, gluži vai izsmejot, nīgrī saka: – Tie ir pesteļi un māņticība, māt. Vai tava dzimta ir bijusi tik tumsonīga, ka ticējusi māņiem? Sazin kādiem veļiem? Un tu arī tici?

Un Marga apklust. Nosāp sirds par vārdiem “tava dzimta”, jo tie vēlreiz uzsver Airinas pārliecību, ka viņai nedz mātes un tēva zeme, nedz arī viņu dzimta neko

nenozīmē. Airina dzīvo te, šajā valstī, un šodien, nevis svešā pagājībā un vēl svešākā pasaules malā.

Margai tas sāp, bet viņa Airinai nepārmet pat domās. Ja viņa, te dzīvodama, nav mītnes zemi iemīlējusi, kā lai Airina iemīl to, ko nav ne reizi redzējusi?

Bērnu sadalīšana

Eglienu ģimenei, kuru apkaimes ļaudis uzskatīja par laimīgu un dažs labs arī apskauda satiecības un pārticības dēļ, kāda mājā valdīja, uzbruka bēda. Gluži vai piepildījās paruna, ka nelaime nenāk viena. Saslima saimniece, kura nemēdza par nogurumu sūdzēties, gāja tecīņiem vien sētā un druvā un, ilgi nevārgusi, gluži vai bēgdama no visiem darbiem un mīļajiem cilvēkiem, aizgāja nebūsmē. Pajuka māju parastais darba un dzīves ritms. Laiks apstājās. Atrairnim radās liels, drūms jautājums: kā dzīvot turpmāk?

Līdz nelaimes stundai ik solis, ik darbs bija darīts kopā ar mīļo un bezgala mīlēto sievu. Dāvis Egliens bēdās vairs nemācēja ne paredzēt, ne apdomāt, taču darbi prasījās apdarāmi. Saime to redzēja un centās viņam palīdzēt.

Azaidu mātes vietā gatavot pūlējās lielākā Eglienu meita Mirdza.

Nolīgtā kūtsmeita Tilda darīja darbu, kā darījusi, varbūt nedaudz paviršāk, tāpēc ka viņas soli vairs nevēroja saimnieces modrā acs. Pēdējos Jurgos nolīgtais kalpa puisis arī neslinkoja, lūkoja pats, kam roku pielikt.

Tikai Dāvis Egliens vairs savu sētu neredzēja.